

čenia diskusie na problematiku základne a nadstavby nezaslúžene veľa zabúda. Odporúčame preto prácu s. Vartika do pozornosti rov-

nako pracovníkom historického materializmu, ako aj širokému okruhu čitateľov.

J. Karásek

DVĚ CESTY ROZVOJE MARXISTICKÉ ETIKY

Ocenit spravodlivo knihu s tak širokým zámerom, jakou je nesporné spoločná práca Karla Máchy a Martina Marušiaka *Etika a dnešek*,¹ včlenená aktuálnymi otázkami marxistickej etiky, není jistě v omezeném rozsahu časopisecké recenze snadným úkolem. V pěti kapitolách knihy zamýšlejí se autoři postupně nad poměrem marxismu k etice, nad některými problémy socialistické morálky, nad předpoklady náboženské morálky, vykládají marxistické pojetí svobody a mravní odpovědnosti člověka, poukazují na nový smysl lidského života v socialistické společnosti.

Ze samotné šíře problematiky pojmávané autory do jejich práce je zřejmé, že jejich hlavním cílem nebylo vlastní teoretické řešení etických problémů, nýbrž především jejich srozumitelný výklad z hlediska morálních potřeb naší společnosti. Je třeba přímo říci, že tomuto propagandistickému a popularizačnímu cíli neslouží uvedená kniha vždy se stejným úspěchem a že ne vždy vyvozuje kompoziční a stylistické důsledky z tohoto svého zaměření. Na teoretickou práci je často příliš kusá, příležitostná a místy, přiznejme, i povrchní, zatímco jako popularizační práce strádá — i přes řadu působivě napsaných pasáží prokazujících schopnost autorů analyzovat fakty denního života — přece jen suchostí, neústrojnou spekulací (subjekt stojí „... uprostřed cesty mezi vlivy vnějšího okolí a vlastním výsledkem lidského jednání, a proto je do jisté míry svobodou, do jisté míry — a to především — ovšem determinován“, 155), abstrakcemi („v případě mravního hodnocení se věc komplikuje o to, že každé hodnocení není jenom hodnocením čehosi, ale i hodnocením ve vztahu k něčemu“, 34—35), nedomyšlenými či špatně redigovanými výrazy („odmítá-li marxismus etické zdůvodnění« socialismu, neztrácí tím ... marxismus jako věda etickou podstatu“, 13; „... společenských tříd socialismu — dělnictva, rolnictva, pracující inteligence —...“, 43; „lidský život je vlastně ži-

voucím komplexem společenských vztahů“, 145). Je přirozené, že sdělná účinnost knihy klesá úměrně množství nedostatků tohoto druhu.

Po obsažnějších dříve uveřejněných recenzích² zaznamenávající jednotlivé klady i zápory Máchovy a Marušiakovy knihy bylo by zbytečné znovu se probírat jednotlivostmi. Tím naléhavější se však zdá být potřeba celkového zamýšlení nad obecným smyslem knihy, ztělesňující určitý přístup k etickým problémům a realizující určitý program rozvoje marxistické etiky.

Marxistická etika, jejíž vědecké základy položili klasikové marxismu-leninismu kritikou idealistických, absolutistických a pseudohumanistických základů vykořisťovatelských etických teorií, stojí dnes podobně jako kterákoliv jiná živá věda před množstvím naléhavých problémů, přinášených potřebami jejího dalšího rozvoje. Můžeme říci, že program tohoto rozvoje zahrnuje především dva základní odlišné, i když související úkoly.

První z nich je dán nezbytností rozpracování teoretických problémů marxistické etiky, tj. toho souhrnu gnoseologických, axiologických i psychologických problémů etiky, které bývají v buržoazní literatuře obvykle shrnovány pod vyhýbavým názvem „metaetika“. Naproti tomu je druhý úkol organicky spjat s vlastním posláním etiky jako teorie mravního jednání lidí a požaduje analýzu a hodnocení nově vzniklých společenských vztahů s cílem formulace etických norem socialistické soužití a vytvoření systému nové socialistické morálky. Nesprávné chápání skutečné souvislosti obou těchto vzájemně se doplňujících úkolů vytváří reálné nebezpečí nesprávné orientace rozvíjející se práce v oboru marxistické etiky. Některým pracovníkům uniká skutečnost, že nikoli první, ale druhý úkol představuje klíč k úspěšnému a harmonickému rozvoji marxistické etiky, při

¹ K. Mácha, M. Marušiak, *Etika a dnešek*, Melantrich 1960.

² M. Machovec, *Dnešek a etika*. Zamýšlení nad knihou K. Máchy a M. Marušiaka, *Etika a dnešek*, Praha 1960, Filosofický časopis ČSAV, 1960, 5.

čemž nemalý podíl na jejich chybném stanovisku mají potřeby kritiky buržoazní etiky. Orientace na polemiku s buržoazní etikou zavedla by však nevyhnutelně marxistickou etiku do bezplodných abstraktních úvah, odvedla by její pozornost k druhořadým problémům, ponechávajíc přitom zcela nezodpovědnými nové etické otázky zásadního významu, vyzdvíženě teprve socialistickou přestavbou společnosti. Jak je z toho vidět, nelze tedy rozvíjet marxistickou etiku v jednostranné závislosti na potřebách teoretického boje proti buržoazní etice. Dát se touto cestou znamenalo by — aniž bychom v nejmenším poodeřovali význam takového boje — předem podlehnout taktice buržoazní ideologie, traktující etické problémy v důsledku své třídní omezenosti daleko úže, než jak činí marxistická etika, a odvádějící navíc s průhlednými záměry pozornost od ožehavých otázek morálních maxim k subtilním otázkám etické teorie, jejich řešení má navrátit buržoazní etice prestiž ztracenou v oblasti praktické morálky. Nejsou to tedy izolované chápané potřeby etické teorie, nýbrž živé potřeby společenské praxe, které musí být východiskem a zdrojem podnětů dalšího rozvoje marxistické etiky.

Hlavní Máchova a Marušiakova zásluha spočívá právě v pochopení této skutečnosti, v tom, že přistupují k etice z hlediska naléhavých potřeb socialistické společnosti. Zvláště je přitom třeba vyzvednout snahu obou autorů, poskytnout čtenáři obecnou představu o socialistické morálce formulováním jejich základních morálních zásad. Svědčilo by zřejmě o úzkém chápání požadavku recenzentovy originality, kdyby mu měl bránit ve vyslovení výhrad k mínění druhých recenzentů. V dané souvislosti považují za nutné zastat se snahy autorů o charakteristiku socialistické morálky proti „krajně kritickým“ námitkám Milana Machovce. Soudruh Machovec píše doslova: „K těmto odstavcům se stavíme krajně kriticky: nelze popřít, že má jistou cenu — hlavně pro nezavěšené čtenáře — shrnout tyto rysy (poměr k práci, poměr ke kolektivu, internacionalismus a vlastenectví, zásadovost, kritičnost a sebekritičnost atd.), ale je *toto* opravdu úkolem marxistické etiky, tj. vědeckého rozboru socialistické morálky? Dělává se to tak, ale zda oprávněně? Dvacet, třicet různých »rysů« má asi zaujmout v myslích lidí přibližně to místo, které tam mívala různá náboženská »desatera« či měšťácké »katechismy morálky« atd., ale právě staletími ověřený bankrot těchto »de-

sater« a »katechismů« musí nám být mementem, zda něco podobného — jakkoli obsahem pozměněného — je opravdu tím, čo potřebujeme“ (768). A dále soudruh Machovec uzavírá: „Nemělo by tedy toto místo, které v současných pracích o etice mívá výčet těchto »rysů«, zaujmout něco hlubšího? Byl by to asi soustavný rozbor takových živitních podmínek, které člověku naší epochy umožní to základní: aby se v něm probudil a upevňoval »rys« jediný, a to základní životní a pracovní ethos člověka, jenž ví, že svým celým životem v jeho každičkou jednotlivou chvíli slouží velkému společenskému všelidskému cíli. Všechny ostatní »rysy« jsou jen druhořadé, odvozené momenty tohoto základního životního postoje. Bude-li tento moment rozvíjen a upevňován, vše ostatní se dostaví samo“ (769).

Z bankrotu vykořisťovatelských morálních katechismů sotva lze vinit jejich nevinnou formu. Podobně možnost jiných způsobů výkladu morálních zásad málo mění na skutečnosti, že formulování morálních norem v podobě stručných kategorických příkazů představuje nejprostší, základní výklad morálky a současně s tím i vlastní úkol etiky. Etická analýza společenských vztahů nestojí péce v marxistické etice v rozporu s požadavkem normativní formulace závěrů této analýzy, vždyť právě naopak, i nejlepší analýza živelně vznikajících morálních představ bude zcela neplodnou činností, zastaví-li se před zobecněním obsahu svého poznání a nevyvodí-li z něho morální příkazy. „Probuzení „základního životního a pracovního ethosu“ člověka, o němž hovoří soudruh Machovec, nepřenáší ještě člověka samočinně přes kvalitativní rozmanitost problémů, které před něho jako člena společenského kolektivu staví neobyčejně diferencované a složité vztahy socialistické společnosti. Nemá-li etika právě zde nabídnout váhajícímu člověku pomocnou ruku, je zbavena valné většiny svého oprávnění. Socialistická morálka vzniká jen do jisté míry živelně, jak správně konstatují autoři práce, a jedním ze základních úkolů marxistické etiky je právě aktivní zasahování do života společnosti konstituováním norem mravního jednání.

Konstatování aktivního poslání marxistické etiky v životě společnosti vůbec není, jak by se mohlo na první pohled zdát, v rozporu s materialistickým pojetím dějin, neboť marxistická etika nečerpá své morální ideály podobně idealistickým etickým teoriím z „hlavy“ moralistovy, nýbrž z reálného života společ-

nosti, jehož je — filosoficky řečeno — morálním „sebeuvědoměním“. Lze-li už vůbec autory v této souvislosti kritizovat, je to možné nikoli za jejich názor, že marxistickou etiku „...nelze redukovat ani na její část „normativní“, ale ani na část popisnou“ (17), ani za názor, že „marxistická etika překlenuje úskalí měšťáckého všedního rozumu a zahrnuje v sobě oboje — popis mravních jednání i mravní zásady — jako dvě stránky téhož obsahu...“ (17), tedy za to, že se snaží o shrnutí „ovoce“ etických úvah formulováním obecných rysů a norem socialistické morálky, což představuje, znovu podtrhujeme, vlastní cíl marxistické etiky jako vědy, ale spíše za dílčí nedůslednost, s níž někdy autoři opomíjejí vyvodit z etické analýzy morální závěry nebo,

N. WIENER, KYBERNETIKA.*

Je vždy těžké hodnotit dílo po všech stránkách nově. A hodnotit Wienerovu *Kybernetiku* je o to těžší, lebo táto kniha nielenže prináša nové názory autora na niektoré známe, no predsa nie všedné otázky, ako je napr. otázka smeru času, otázka matematizovania vedeckých úvah, otázka kvalitatívnej náplne podmienených javov a pod., ale — a to je hlavné — obsahuje aj mnoho konštruktívnych myšlienok a výsledkov podložených mnohoročnou prácou autora a jeho spolupracovníkov, ktoré svojou povahou predstavujú revolúciu v rozvoji vedy. Je preto zrejme, že i toto hodnotenie bude mať skôr charakter informatívny ako polemický.

Vnútna orientácia vývoja všetkých vedeckých disciplín v posledných desaťročiach je jasne jednoznačná: úzka špecializácia na úkor širokého prehľadu. Treba poznamenať, že táto úzka špecializácia, ktorá ostatne je pre našu dobu skôr nutnosťou ako záľubou, vedie vo svojich dôsledkoch k paradoxom: tým, že zvyšuje tempo výskumu v určitom úzkom smere, nutne vytvára situáciu, v ktorej sa postupne anuluje akákoľvek incidencia problematiky príbuzných vedeckých disciplín. Jasným nedostatkom tejto metódy je úmyselné zanedbávanie celkového rozvoja vedy v smere spojnic jednotlivých špecializácií. Dôkazom toho je vznik kybernetiky, ktorej jedna z hlavných zásluh spočíva práve v pochopení tohto nedostatku a v návrhu na jeho likvidáciu aspoň v niekto-

v jiných případech, za pouhé deklarování těchto závěrů.

Nedostatky Máchovy a Marušiakovy knihy svědčí o tom, že jde jen o první kroky autorů po etických cestách. Je však třeba prohlásit, že autoři vykročili správným směrem, který se nepochybně ukáže plodnějším a prospěšnějším než jednostranné pokusy začít budovat marxistickou etiku abstraktním „dedukováním“ morálních norem z jejich filosofických základů. Název knihy *Etika a dnešek* odráží proto spravedlivě nejen její obsah, ale i její celkovou orientaci, její postoj k aktuálním úkolům, které staví před marxistickou etiku naše socialistická společnost.

J. Suchý

rych oblastiach vedy. Kybernetika objavila na rozhraní niekoľkých vedných disciplín nesmierne kapitál. A navyiac stavia i program, ako tieto bohaté, teraz objavené rezervy skvelých vedeckých možností využívať. Prvé krôčiky v tomto smere obsahuje práve táto Wienerova, rozsahom síce nie veľká, ale významom veľmi závažná, ba možno povedať základná publikácia o kybernetike.

Autor rozdelil obsah knihy do ôsmich kapítol. Ak sa pozastavíme nad významom obsahu úvodu, potom môžeme tento úvod pokladať za ďalšiu kapitolu. V ňom totiž autor informuje čitateľa, ako sa rodila základná myšlienka, ktorá dala vzniknúť kybernetike, aké okolnosti a podmienky združovali vedcov rozličných odvetví, ako cítili užitočnosť ba nutnosť vzájomnej spolupráce a hľadali spoločnú reč pri riešení spoločne postavenej problematiky. Lebo i keď je iste záslužné zistiť, že skúmaný jav sa nedá dokonale preštudovať metódami jednej vedeckej disciplíny, to samo osebe ešte jeho problematiku nerieši. Dokonca ani od seba navzájom izolované skúmanie tohto javu prísľušnými vedeckými špecializáciami, hoci i vyčerpávajúce, nemôžu ho úplne analyzovať. A to jednoducho preto nie, lebo niektoré špecifiká skúmaného javu „pretečú“ cez kontrolnú sieť každej izolovanej vedeckej disciplíny a môžu sa zachytiť jedine na kombinovanej sieti viacerých disciplín. Výber disciplín do tejto kombinácie má pri riešení problematiky daného javu prvoradý význam a zrejme je funkciou špecifik tohto javu. Úvod tejto knihy je cenný najmä preto, že autor tu veľmi podrobne opisuje a zdôvodňuje, ako tento výber

* Vydalo SNPL r. 1960, 152 strán, viaz.